

Kinderen, jongeren en hun e-cultuur

Pedro De Bruyckere & Bert Smits¹

[S A M E N V A T T I N G] In dit artikel bespreken we de veranderende context waarin jongeren leven, een context waarin technologie en sociale media een cruciale rol spelen. Over het gebruik en de impact van deze media ontstonden er verschillende mythes (zoals het concept 'digital natives') waar dit artikel komaf mee wil maken om zo een genuanceerd beeld te schetsen waarbij naast de gevaren en overschatting ook aandacht is voor kansen en leernoden. Hierdoor willen we ouders en opvoeders een effectieve basis meegeven om op verder te bouwen.

Inleiding

Het lijkt iets typisch voor volwassenen, namelijk onderscheid maken tussen online en offline. Ondertussen beantwoorden we zelf op de trein onze 'teveelste' e-mail en zoekt onze gps slim een alternatieve route om die ene file te omzeilen.

We leven allemaal in een 'inline' samenleving, waarbij vele vormen van verbonden technologie in ons dagelijkse gebruik gesloten zijn. Via onze smartphones, laptops, maar ook ondertussen onze smarttelevisies staan we constant met elkaar in contact en maken we deel uit van verschillende netwerken.

In deze bijdrage willen we stilstaan bij wat deze communicatie- en informatietechnologie betekent in het leven van jongeren en kinderen. We vinden het belangrijk om daarbij mythe van werkelijkheid te scheiden. We schetsen de veranderende context waarin we vandaag leven. Vervolgens geven we een kor-

te update over de technologieën die jongeren vandaag gebruiken en bekijken we vaak gehoorde mythes over jongeren en technologie. Verder gaan we dieper in op de kansen en gevaren van technologie om tot slot te kijken naar wat de rol van opvoeders daarin kan of moet zijn.

Context in verandering

Er is een veelheid van media die door jongeren gebruikt worden, niet enkel digitale. Het rapport van 'Now It's Our Time' (2012) is hierin heel duidelijk. Ondanks de opkomst van digitale netwerken zijn kinderen het lezen van boeken en tijdschriften en tv kijken nog niet verleerd. Meisjes kijken vaker naar series, soaps en reality-tv. Jongens kijken vaker naar tekenfilms, sport en documentaires over natuur, avontuur en techniek. Ook de onderzoeken die we mochten inkijken van Trendwolves (De Bruyckere & Smits, 2011) naar mediagebruik in Vlaanderen en Nederland, bevestigen dit beeld. Zo is bijvoorbeeld ook televisie kijken via internet en apps nog niet zo populair als vaak wordt gedacht.

Zowel in Vlaanderen als Nederland is de smartphone bij tieners ondertussen wel meer en meer de regel geworden, hoewel in Vlaanderen dit nog niet noodzakelijk betekent dat de gebruiker een abonnement heeft met mobiel internet. Terwijl 82% van de respondenten in het tweejaarlijkse Apestaartjarenonderzoek in 2012 een smartphone heeft, blijkt dat slechts drie op de tien mobiel on-

line kunnen zonder wifi (Apestaartjaren – Graffiti Jeugdendienst et al., 2012).

Eén ding valt wel op als we alle onderzoeken naast elkaar leggen: naast het algemeen aanwezige Facebook blijkt in het leven van jongeren YouTube cruciaal te zijn. YouTube is een zoekmachine, een radio, en lang niet alleen hofleverancier van video's over katten. Het delen van welbepaalde video's op Facebook kan zelfs een vorm van communiceren zijn, zoals we verder in de tekst zullen laten zien. Maar in tegenstelling tot wat velen denken, is technologiegebruik niet meer iets typisch voor jongeren. De groep in onze samenleving waarvoor het 'internet' een natuurlijk gegeven is, is ondertussen zeer ruim. We stellen onszelf niet de vraag of het internet er is dan wel of ze het zouden gebruiken. Men kan het gerust vergelijken met water dat uit de kraan komt. Het is – althans bij ons – altijd voorhanden en iets wat qua gebruik geen verdere overweging behoeft. De ouderen onder ons hebben het internet wel weten ontstaan en hebben dus nog een leven gekend zonder, maar dat betekent niet dat volwassenen het internet en al zijn toepassingen zouden kunnen missen. Er is haast niemand die er nog aan denkt om iets op te zoeken in een 'encyclopedie' die niet Wikipedia heet of overweegt om vandaag zijn gsm eens thuis te laten. We leven allemaal, jong en oud, in het heden, een tijd die gekenmerkt wordt door een constante stroom van informatie.

Vaststelling 1: vaardig online

Een wereld waar 24/24 uur informatie geproduceerd en vooral gedeeld wordt, dwingt ons tot nieuwe verwerkingsstrategieën. Dat geldt niet alleen voor kinderen en jongeren maar voor ieder van ons. Het verschil is dat kinderen en jongeren deze op een meer natuurlijke manier hanteren.

Een eerste vaststelling is dat alles wat men wil weten, te vinden is op het internet. Er is geen vraag waarop men het antwoord niet kan terugvinden online. Het is dus vooral belangrijk om de juiste vraag te leren formuleren of, anders gezegd, de juiste zoekterm in te geven. Het lijkt er dus op dat kennis verwerven overbodig wordt. Daar wringt echter

soms het schoentje, want om goede vragen te stellen heeft men uiteraard wel kennis nodig (Willingham, 2009). Als men niet weet waar men naar op zoek is, blijft de kennis die men nodig heeft om nog meer te weten, verborgen in de zee van informatie. Het is in die zin meer dan ooit belangrijk om kennis aangereikt te krijgen van ouders, leerkrachten en opvoeders. Steyaert maakt hierbij onderscheid tussen instrumentele, structurele en strategische vaardigheden (Steyaert, 2000, p. 73-74). Hij verstaat hieronder het volgende:

- instrumentele vaardigheden: het kunnen bedienen van computer en internet;
- informatievaardigheden: het kunnen zoeken, vinden, selecteren, evalueren en toepassen van informatie;
- strategische vaardigheden: het kunnen verbeteren van de eigen maatschappelijke positie door het strategisch gebruiken van computer en internet.

Uit het jaarlijkse onderzoek naar internetvaardigheden van Jan van Dijk blijkt dat jongeren beter scoren op het eerste, maar op de informatie- en strategische vaardigheden slechter scoren dan volwassenen. Het bijzondere is dat de jongeren zich hierin overschatten en de volwassenen zich onderschatten (Van Dijk, 2011).

Vaststelling 2: multitasken of multischermen?

Van jongeren wordt nogal eens gezegd dat ze kunnen multitasken. Ze doen schijnbaar verschillende dingen tegelijk: een gesprek voeren met iemand, blind een sms typen en met een half oog naar tv kijken. We kunnen echter deze misvatting uit de wereld helpen. Slechts een kleine minderheid zou in staat zijn om te multitasken en zelfs dan nog niet echt (Watson & Strayer, 2010). We hebben maar 100% aandacht en die moet altijd verdeeld worden over de taken die we doen. Als die taken niets met elkaar te maken hebben – zoals dat bij multitasken het geval is – gaat dat zeker ten koste van de efficiëntie. En toch lijkt het wel of ze dingen tegelijk doen! Jongeren zijn dan ook in staat om veel sneller te switchen tussen verschillende taken. Wat er

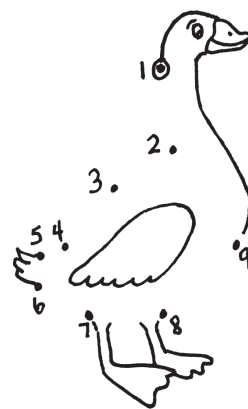
in het hoofd van jongeren omgaat, is het best te vergelijken met verschillende vensters van een computer die op de achtergrond staan te draaien. Ze vragen allemaal een beetje aandacht, sommige zijn deels geautomatiseerd (te vergelijken met autorijden) en er wordt in een sneltreintempo tussen vensters gewisseld. Het wordt pas echt interessant wanneer de verschillende taken (vensters) die jongeren hebben openstaan, met dezelfde taak verband houden. Dat fenomeen wordt door Steven Johnson (2005) ‘telescoping’ genoemd. Hiermee wordt bedoeld dat wij, en dus ook de jongeren, in staat zijn om zéér efficiënt en razendsnel tussen deze vensters te switchen om de taak te volbrengen. Johnson vermoedt dat jongeren hier sterker in zijn.

Vaststelling 3: veelheid van informatie doet proberen (uitproberen)

Een derde vaststelling is dat het onbegonnen werk is om alles in de diepte te lezen of te verwerken. Er is gewoon te veel. In lezingen stellen we soms de volgende vraag: wie leest de handleiding van zijn gsm wanneer hij een nieuw toestel koopt? Verrassend weinig mensen steken dan nog hun hand op. De strategie die we dan wel hanteren, is er één van ‘trial and error’. We proberen het ding gewoon uit en zoeken naar de interne logica. Het is blijkbaar veel efficiënter om het gewoon uit te proberen om zo te proberen te begrijpen hoe dingen in elkaar zitten. Het is precies deze strategie die Johnson (2005) ‘probing’ noemt en die vele malen efficiënter blijkt te zijn dan grondig handleidingen, boeken, enzovoort uit te pluizen. Het is dan ook niet de bedoeling om meteen de volle mogelijkheden van een toestel – maar even doorgedacht ook van concepten of theorieën – te kennen, maar juist genoeg om een volgende stap te zetten. Nieuwe mogelijkheden of vragen waar men later mee zit, kunnen op dezelfde manier aangepakt worden. Ook wanneer men blijkt vast te zitten, is grondig nalezen niet de voorkeurstrategie. Daarvoor heeft men een netwerk dat ingeschakeld kan worden. Als we even teruggrijpen naar het voorbeeld van de gsm, zou men bijvoorbeeld zoon/dochter, een vriend of collega die in zijn ogen ‘expert’ is, om hulp kun-

nen vragen (cf. #durftevragen, een hashtag vaak afgekort tot #dtv waarmee mensen op Twitter hulp vragen). Het gaat hier om een vorm van ‘netwerkleren’. Het is in feite een strategie die kinderen die nog niet kunnen lezen, constant gebruiken maar die ook voor hen die wel kunnen lezen effectief blijkt te zijn. Kinderen en jongeren gebruiken deze strategie voortdurend, maar wel voor dingen die hen bezighouden. Zo hoort of ziet men jongeren die gamen elkaar voortdurend bevragen over hoe ze een volgend level kunnen bereiken. Het wordt interessant wanneer ze deze vaardigheid ook leren inzetten voor hun persoonlijke ontwikkeling en schools leren. Aan wie kan ik hulp vragen? Hoe vraag ik hulp? Maar ook: hoe kan ik hulp bieden? In ons boek *Is het nu generatie X, Y of Einstein?* (De Bruyckere & Smits, 2009) hebben we in dit verband het begrip ‘zone van naaste omgeving’ geïntroduceerd. We trekken hierbij een parallel met het concept ‘zone van naaste ontwikkeling’ van Vygotsky. Hij doelt hiermee op de hulp die een opvoeder kan bieden om een lerende te helpen net in de zone waar hij iets kan mits een beetje hulp. Denk hierbij maar aan een ouder die zijn kind leert fietsen en nog even de kraag van zijn jasje vasthoudt. De zone van naaste omgeving duidt dan op het leren zien en gebruiken van hulpbronnen in de onmiddellijke fysieke én ook digitale omgeving van een kind of jongere.

Vaststelling 4: informatiedots

We beluisteren regelmatig de bedenking van ouder(s) (en) dat het haast onmogelijk is om al die berichten op Facebook, en laat staan op Twitter, te volgen. Hoewel jongeren relatief veel tijd doorbrengen op sociale media, is dat uiteraard niet de bedoeling. Onze vierde vaststelling is dan ook dat jongeren de sociale informatie op andere manieren verwerken. Doordat ze heel regelmatig als het ware infor-

matie tappen uit de stroom van berichtjes, verzamelen ze kleine 'informatiedots' die samen leiden tot een gevoel of inzicht over hoe het met iemand gaat. Het valt te vergelijken met een kindertekening (zie bijgevoegde figuur) waar elk puntje een informatiedeeltje is, bijvoorbeeld: 'heb een nieuw lief' of 'net ruzie gemaakt' of 'ben wat down', ... waardoor het connecteren van al deze puntjes als het ware leidt tot een gevoel dat het met deze persoon in dit geval niet zo geweldig goed gaat. Deze manier van 'informatie verwerken op de achtergrond' helpt dan om te beslissen om deze persoon meer of juist minder aandacht te geven online en/of in reallife. Dit fenomeen wordt 'ambient awareness' (Crawford, 2009) genoemd en kan omschreven worden als een aan de 'informatietijd aangepaste' vorm van empathie.

Vaststelling 5: we want feedback

We gaan niet alleen anders om met informatie, we vragen er ook meer naar. Onder andere door alle technologie leven we in een volcontinue monitoringsamenleving. Het lijkt wel alsof de hele samenleving schreeuwt om feedback. We willen precies weten waar ons eten vandaan komt – tot op het veld nauwkeurig. Als we gaan lopen, hebben we een iPhone die ons vertelt hoe hard we gaan, hoe snel ons hart slaat en, jawel, dat kan dan weer op Facebook gepost worden zodat we in reallife aangemoedigd kunnen worden door onze connecties. Alles en iedereen wordt gemonitord. We willen op elk moment weten 'hoe het zit' met 'van-alles-en-nog-wat'. De sociale media zijn in feite kanalen waarlangs we georganiseerd feedback kunnen organiseren. Door te posten waar men is, wat men aan het doen is, welke outfit men koos, naar welk feestje men ging, vraagt men publiekelijk om goed- of afkeuring. Het zijn de reacties van de anderen die helpen verder te profileren en maatschappelijk te positioneren (zie verder). Dat is echter niet alleen het geval bij kinderen en jongeren die sociale media gebruiken. Onze kinderen – nog geen gebruikers van sociale media – vragen ons ook dagelijks 'papa, vind je me mooi of cool?' of 'wat vind je van het kasteel dat ik net bouwde?'. Omgekeerd geven ze me ook ongevraagd feedback.

Vandaag is het ook niet meer zo dat de normen worden opgelegd door gezag dat van buiten komt. Wie vertrouwt er nu nog experts? Ze sturen overigens tegengestelde signalen de lucht in, denk hierbij alleen maar aan de recente debatten over voeding. We laten ons leiden door wat we op dat moment naar voren schuiven als het te volgen voorbeeld. 'Leading by example' is het nieuwe adagium. We kijken met zijn allen toe zoals het volk in een arena, wat op dat moment opgehemeld of afgekeurd wordt om vervolgens ons eigen gedrag, visie, zelfbeeld daaraan aan te passen (Simons, 2012). Dat maakt dat goed en kwaad, juist en fout relatief worden en afgemeten worden aan een alsmaar veranderlijke standaard. Heel moeilijk voor generaties die niet gewoon zijn dat dingen zo snel veranderen, maar misschien nog moeilijker voor kinderen en jongeren die zichzelf nog aan het vormgeven zijn? We komen daar verder nog op terug. We willen eerst nog wat meer achtergrond en duiding geven bij het gebruik van technologie door kinderen en jongeren.

Mythes over kinderen en technologie

Over kinderen, jongeren en technologie bestaat heel veel mythologie. In september 2011 werd het grote EU Kids Online-rapport (Livingstone, Haddon, Görzig, & Olafsson, 2011) gepubliceerd waarin de tien belangrijkste foute veronderstellingen werden weerlegd op basis van een onderzoek bij 25.000 kinderen en hun ouders verspreid over heel Europa. Dit is de top 10 van de mythes die de onderzoekers wilden weerleggen:

1. *Onze kinderen en tieners zijn digital natives die alles al weten.* Sinds Prensky (2001) de term 'digital native' en de bijbehorende 'digital immigrant' lanceerde, heeft ongeveer elk onderzoek dat volgde, dit concept al weerlegd. Slechts 36% van de 9- tot 16-jarigen zegt dat het klopt dat ze meer weten over het internet dan hun ouders. Het grootste probleem met deze mythe is dat ze de nood die kinderen nog steeds hebben aan het ontwikkelen van digitale vaardigheden maskeert.

2. *Iedereen maakt zijn eigen content online.* Het onderzoek van EU Kids Online toont dat slechts één op de vijf kinderen recentelijk illegaal bestanden met elkaar deelde via files Sharingsites of een avatar, een persoonlijke profielafbeelding, aanmaakte. Slechts één op de tien schreef een blogpost. De meeste kinderen gebruiken internet voor inhoud die anderen al voor hen maakten. Filmpjes delen op YouTube is niet hetzelfde als zelf een filmpje maken.
3. *Kinderen jonger dan 13 jaar zitten niet op sociale media.* Het klopt dat veel sociale mediasites, met als bekendste voorbeeld Facebook, stellen dat gebruikers onder 13 jaar geen gebruik mogen maken van hun diensten. De werkelijkheid is anders: 38% van de bevroegde kinderen tussen 9 en 12 jaar blijkt minstens één profiel op een socialemediaplatform te hebben. Het is ook in dit licht dat Facebook overweegt om de leeftijdsgrens te verlagen, weliswaar met de mogelijkheid voor ouders om controle te blijven hebben over het profiel van hun kinderen.
4. *Iedereen bekijkt online porno.* Het voorbije jaar zag één op de zeven kinderen seksuele beelden online. Zelfs als men vermoedt dat het cijfer waarschijnlijk door sociale wenselijkheid een stuk hoger zal liggen, lijkt deze mythe vooral ingegeven door 'moral panics' in de media (Cohen, 2002).
5. *'Bullies are baddies'.* Er is veel bezorgdheid bij ouders, opvoeders en leerkrachten over online pesten. Het blijkt dat 60% van de pesters (zowel online als offline) zelf ooit gepest werd. Pesters en slachtoffers zijn vaak dezelfde mensen.
6. *Mensen die men online ontmoet, zijn vreemden.* De meeste contacten die kinderen online hebben, kennen ze eerst van 'echte', reallife ontmoetingen. De anderen zijn dan nog vaak vrienden van vrienden. Negen procent van de mensen heeft offline al met anderen afgesproken die ze eerst online hadden ontmoet. De meesten gingen niet alleen naar zo'n afspraak en slechts 1% had effectief een slechte ervaring.
7. *Offline gevaren zijn gelinkt met online gevaren.* Dit hoeft niet noodzakelijk te kloppen. Waar kinderen die een gevaarlijk offline leven leiden, wel degelijk meer kans lopen om online risico's te lopen, is het omgekeerde zeker niet zeker. Iemand die braaf is in het echte leven, kan nog steeds online gevaar lopen.
8. *De computer in de woonkamer zetten helpt.* Kinderen kunnen ondertussen overal online, bij een vriend of via hun smartphone, tablet of gameconsole. Dit vaak gegeven advies is hierdoor ondertussen wat verouderd geraakt. Het klinkt misschien behoorlijk ouderwets, maar het is beter te praten met kinderen over hun internetgebruik en -gewoontes of samen met hen online te gaan.
9. *Digitale vaardigheden aanleren vermindert het online risico.* Misschien de meest verbazende mythe, maar hoe meer digitale vaardigheden kinderen hebben, hoe meer (kans op) risico's ze lopen. Waarom? Door hun grotere vaardigheid gaan ze ook actiever de online mogelijkheden verkennen. Betekent dat dan dat we ze beter geen digitale vaardigheden bijbrengen? Nee. Zoals we zagen, hebben we in eerste instantie relatief weinig controle meer over het al dan niet online zijn van jongeren, maar tegelijk kan het aanleren van digitale vaardigheden de potentiële schade inperken die risico's kunnen opleveren.
10. *Kinderen kunnen softwarebeperkingen omzeilen.* Wat blijkt? Minder dan één op de drie 11- tot 16-jarigen geeft toe dat ze de filterinstellingen kunnen aanpassen. De meeste jongeren zeggen trouwens dat het helpt als hun ouders hun bewegingsvrijheid online inperken (Livingstone, Haddon, Görzig, & Olafsson, 2011).

Kansen versus gevaren

De eerste wet van Kranzberg (1986) stelt dat technologie noch goed, noch slecht is, maar ook nooit neutraal kan zijn. In het voorgaande overzicht zien we een belangrijk onderscheid tussen risico's en uiteindelijke schade. Als men het heeft over mediawijsheid, ligt de nadruk vooral op het mogelijk

negatieve, maar hierdoor dreigt het gevaar dat we de kansen niet meer zien van bijvoorbeeld sociale media. Toch zijn die voordelen er in overvloed. Sociale media zijn ondertussen al lang niet meer nieuw, en we merken een normalisatie in het gebruik van dergelijke platformen bij jongeren. De nadruk komt steeds meer te liggen op het sociale aspect, het delen van informatie of leuke dingen, en het afspreken met vrienden (zie onder meer het recente Apestaartjarenonderzoek, Grafitti Jeugdinst et al., 2012; De Bruyckere & Smits, 2011).

Zijn sociale media en andere vormen van ICT dan zo heiligmakend?

We willen niet ontkennen dat er mogelijke gevaren schuilen. Als we eerst naar de negatieve kant kijken, dan stelt Larry Rosen (2012) vast dat er wel degelijk gevaren bestaan:

- Tieners die meer technologie gebruiken zoals games of internet, hebben meer kans op maagpijn, slaapproblemen, angstaanvallen en depressie en zijn vaker afwezig op school. (Bedenking: de richting van de causaliteit is hier wel niet duidelijk, zie ook verder in deze bijdrage.)
- Tieners en jongvolwassenen die constant op Facebook zitten, zijn meer narcistisch. Facebook-gebruikers van alle leeftijden hebben meer kans op antisociale persoonlijkheidsstoornissen, paranoia, angstaanvallen en alcoholgebruik.
- Rosen en zijn collega's observeerden ook 15 minuten lang hoe leerlingen en studenten studeerden voor een examen. De meeste studenten konden zich slechts 2 à 3 minuten focussen voor hun aandacht verschoof naar minder schoolgerelateerde dingen zoals sms'jes of mobiele apps (bedenking: misschien hadden deze wel met de inhoud te maken?). Volgens hun bevindingen scoren leerlingen die Facebook checken tijdens het studeren slechter tijdens de examens dan de jongeren die dat niet doen (bedenking: ook hier is de causaliteit niet duidelijk).

Maar Rosen ziet zelf ook al positieve elementen aan sociaalnetwerksites, ze helpen

bijvoorbeeld verleggen jongeren zich makkelijker te uiten. Neurowetenschapper Paul Howard Jones (2011) van de universiteit van Bristol verzamelde dan weer bewijzen dat het in feite allemaal wel meevalt met dat vermaledijde internet. Dit zijn de belangrijkste conclusies:

- Er is geen neurologisch bewijs dat internet meer effect heeft in 'rewiring' van de hersenen dan andere omgevingsfactoren.
- Internet is een waardevolle bron van leren en elke vorm van leren zorgt voor verandering binnen het brein.
- Sociaalnetwerksites zijn niet noodzakelijk een gevaar voor kinderen, meestal zijn ze net positief omdat ze bestaande vriendschappen ondersteunen.
- Het spelen van actiegames kan bepaalde visuele verwerking en motorische vaardigheden verbeteren.
- Werken met de computer levert mentale stimulatie op en dit kan de snelheid van het verminderen van cognitieve vaardigheden vertragen.

Maar vervreemden jongeren niet door technologie van de werkelijkheid?

Het beeld van de eenzaamheid aan een computer blijkt hardnekkig. In de praktijk blijkt echter dat er grote gelijkenissen bestaan tussen hoe sociaal mensen in het gewone leven zijn en hun online vriendenkring. De eenling die online veel vrienden heeft, is meer de uitzondering dan de regel. Trouwens, bij jongeren ligt bij sociale media ondertussen allang de nadruk op het sociale. Een van de belangrijkste redenen om Facebook te gebruiken is net om elkaar in levende lijve te zien.

Een studie van de universiteit van Missouri die in juni 2012 werd gepubliceerd (Kotikalapudi, Chellappan, Montgomery, Wunsch, & Lutzen, 2012) geeft wel aan dat het internetgebruik van jongeren anders is als ze depressieve gevoelens hebben. Hiervoor volgden de onderzoekers 216 universiteitsstudenten, waarvan 30% effectief de diagnose depressie kreeg. De onderzoekers stelden vast dat depressie correleert met meer online video bekijken en met het meer spelen van games. Depressieve jongeren zijn ook duidelijk meer

online dan hun gezonde studiegenoten, ze bezoeken ook meer gezondheidsgerelateerde websites, chatrooms, sociale netwerken en goksites. Dit onderzoek toont evenwel een correlatie aan en geen oorzakelijk verband. Dat wordt nog duidelijker wanneer men de verdere resultaten bekijkt. Men merkt namelijk ook dat de depressieve studenten in het onderzoek merkelijk meer muziek, video's en foto's online gaan delen. Ze zoeken naar steun in chatrooms om zo hun gevoelens van isolement te overwinnen. Ze checken ook zeer vaak hun e-mail en gebruiken alle tools tot heel laat in de nacht. Het lijken wel allemaal manieren om contact en hulp te zoeken.

En wat met mijn rol als opvoeder?

We beschreven eerder al de krimpende afstand tussen ouders en kinderen. Dat staat in schril contrast met de groeiende opvoedingonzekerheid van de ouders. Ouders voelen zich an sich wel competent maar zoeken veel bevestiging en houvast bij elkaar en bij professionals. Dat past helemaal in het plaatje van een feedbacksamenleving. Deze opvoedingonzekerheid zet zich overigens door in het onderwijs en de hulpverlening. Tegelijk zijn het deze professionals van wie men de antwoorden verwacht. Over druk gesproken. Jongeren hebben vandaag echter hun opvoeders nodig om verschillende redenen, maar ook omdat ze iets onvervangbaars hebben in te brengen, namelijk 'levenservaring'. Precies die ervaring binnenbrengen maakt de opvoeder en de relatie met de jongere 'authentiek'. Het is een manier om relevante kapstokken als houvast te bieden aan kinderen en jongeren.

Mediawijs?

Veel volwassenen zien hoe vlot jongeren met technologie omspringen en gaan er foutief van uit dat ze goed met ICT en media om kunnen gaan. Uit onderzoek blijkt dat jongeren wel weten welke knopjes ze moeten gebruiken – zeg maar de technologische kant van

de zaak – maar dat ze veel meer last hebben met de inhoud. Zoals we al eerder beschreven, blijken kinderen en jongeren de gevaren maar ook de mogelijkheden niet echt te kennen. Ze consumeren eerder dan echt te produceren. Jongeren krijgen vaak de opdracht 'zoek het maar op het internet', maar lopen vervolgens verloren. We schreven al dat informatie opzoeken, selecteren, kritisch interpreteren, ... competenties zijn die men moet leren. De weg voor media-educatie en media-opvoeding ligt nog helemaal open. Men heeft kennis nodig om kennis te kunnen vinden en daarvoor hebben jongeren mediawijs ouders, opvoeders en leerkrachten nodig.

Zij hebben ook een belangrijke rol te spelen om jongeren te helpen in het verwerven van een gezonde mentaliteit ten opzichte van alle vormen van media. Zo is het belangrijk om te begrijpen hoe reclame werkt, maar ook dat men beter niet alles online zet.

Het internet is een context met minder regels en veel verborgen plekken waar net sociaal zwakkeren serieus in de problemen kunnen komen. Het is zeker geen te onderschatten uitdaging.

Belangrijk is om open te bespreken wat ze er allemaal tegenkomen en meemaken. Het biedt de meeste garantie aan ouders en opvoeders om te kunnen bijsturen, duiden en desnoods in te grijpen.

Op zoek naar jezelf in een gps-samenleving

Kinderen en jongeren doen wat ze altijd al deden: opgroeien. Hun belangrijkste bezigheid is bijleren en vooral zichzelf leren kennen en vormen. Dat is een proces waar iedereen van oudsher door moet en wat voor niemand – ondanks de persoonlijke verschillen – echt gemakkelijk is. Toch is nuance belangrijk. Zo is de relatie tussen kinderen/jongeren en hun ouders goed. Van een echte generatiekloof op interpersoonlijk niveau is geen sprake (Lilienfeld & Bais, 2010). Ook op materieel vlak komen jongeren vandaag weinig tekort. Ze hebben alles wat ze nodig hebben en als ze gaan werken – wat ze overigens veel vaker doen – is dat vooral om extra's te kunnen betalen (De Bruyckere & Smits, 2011).

Lastiger is het wanneer het gaat over het maken van keuzes. Het aanbod op het vlak van vrije tijd, school, ... is veel groter. Jongeren zijn zich bovendien veel meer ervan bewust dat de tijd beperkt is. Er is een grote druk om op elk moment de juiste keuze te maken. Tijd verdoen is dan ook alsmat minder een optie. Komt daar nog bij dat ze overal horen dat ze uniek zijn, talenten hebben en alles kunnen als ze het maar willen. Allemaal elementen die de druk op het maken van juiste keuzes groter maakt, ten nadele van de broodnodige tijd om wat te lummelen en tijd te verdoen. Het is immers op die momenten dat er rust ontstaat om gericht volgende stappen te kunnen zetten. Verder is het voor een opgroeiende puber niet evident om in een sociaal gemediatiseerde omgeving op te groeien. Ze hebben sowieso al het gevoel dat de hele wereld naar hen kijkt. Vroeger had men dat soort spanning wanneer men naar een fuif ging. Men had het gevoel dat iedereen je gezien had tijdens het betreden van de danszaal. Uiteraard is dat niet het geval wanneer die vol pubers zit die hetzelfde denken. Dat meer egocentrische denken kenmerkt de puberteit maar wordt volop en haast continu gevoed via sociale media. Men is wat men deelt. Het gaat over jezelf online, men gebruikt zijn eigen naam en probeert te laten zien wie of wat men wil zijn. De feedback van 'peers' is – niet anders dan vroeger – heel belangrijk. Het verschil is wel dat men er constant aan blootgesteld is. Het is dus een continu navigeren en zichzelf positioneren ten aanzien van anderen en niet langer meer zichzelf vormen door zich af te zetten tegen de norm. Een norm die vroeger onder meer belichaamd werd door ouders, opvoeders, leerkrachten, ... Deze mensen zijn vandaag zelf volop aan het zoeken en zichzelf aan het positioneren ten opzichte van elkaar. De vraag is dan ook op welke manier zij houvast kunnen bieden en hoe hard dat nodig is?

Sociale media als hulpmiddel

De Jongerentelefoon (nu Awel), Teleblok, de Zelfmoordlijn, ... ze hebben de voorbije jaren allemaal een belangrijke verschuiving vastgesteld van telefonisch gesprekken naar online

chatten en e-mail. Dat kan soms raar lijken voor volwassenen, die vinden dat dit toch geen echt contact kan zijn, maar het zorgt effectief voor een lagere drempel door wellicht een nog groter gevoel van anonimiteit. Schrijven lijkt vaak makkelijker dan praten en het valt op dat jongeren online veel sneller tot de kern van de zaak komen en makkelijker het probleem expliciet benoemen. Online is het normaal dat jongeren het al na drie zinnen hebben over hoe ze misbruikt werden of dat ze met zelfmoordplannen lopen, terwijl dat bij niet-online contact vaak een veel langere aanloop kent.

Maar naast de chatboxen en mailboxen zijn er nog veel andere mogelijkheden. Adrian Aguilera werkt in de VS vooral met mensen uit de latinogemeenschap met een laag inkomen die last hebben van depressie of andere vormen van verminderde mentale gezondheid. Hij merkte dat het gebruik van sms'en een positieve impact kan hebben. De sms'jes werden gebruikt om patiënten te helpen herinneren hun medicijnen te nemen, maar ook om regelmatig te checken of alles oké is. Een van de patiënten beschrijft het effect: "Toen ik het moeilijk had en ik kreeg een berichtje, dan voelde ik me direct veel beter. Ik had het gevoel dat iemand om me gaf en me steunde" (Aguilera & Muñoz, 2011).

Of wat te denken over het gebruik van blogs in de hulpverlening? Meyran Boniel-Nissim en Azy Bara (2011) van de universiteit van Haifa onderzochten het gebruik van bloggen als therapie bij tieners. Deze aanpak bleek effectiever dan het bijhouden van een persoonlijk privédagboek. De ondersteuning die de tieners kregen via de commentaren op hun berichten, zal wellicht een niet-onbelangrijke rol hierbij spelen.

Een nieuwe piste die recentelijk opduikt, zijn anonieme sociale netwerken. Dat klinkt enigszins raar, omdat een verwijt net vaak is dat mensen online niet zijn wie ze beweren te zijn. Eerdere onderzoeken belichtten al dat er op sociale netwerken gelogen wordt, soms noodgedwongen, zoals jonge gebruikers die toegang willen hebben, moeten liegen over hun leeftijd (Boyd, Hargittai, Schultz, & Palfrey, 2011). Maar voor mensen die de moeilijke drempel over moeten om over hun probleem te spreken, is die anonimiteit echt

een meerwaarde. Een sociaalnetwerksysteem heeft dan nog enkele dimensies meer dan een chat. Men vormt groepen met lotgenoten, men kan de communicatie spreiden, ... Toch blijft het belangrijk dat er effectieve begeleiding online is. Men zou niet willen dat het bijvoorbeeld afglijdt naar een 'pro ana groep'.²

Tot slot

Recent onderzoek aan de opleiding sociaal werk van de Arteveldehogeschool (Bocklandt, 2011) toont dat er nog een aarzeling kan bestaan aan de kant van de hulpverleners en organisaties. Vaak hebben mensen die online hulp zoeken méér computer- of chatervaring dan diegenen die de hulpvraag hopelijk kunnen beantwoorden. Dat is in feite een fenomeen die bij veel mensen opduikt die met jongeren werken. De mythe van de 'digital native' kreeg zoveel verspreiding omdat veel mensen zich vooral in de 'digital immigrant' herkenden, namelijk de oudere persoon die moeite heeft met bijbenen. We weten dat jongeren nog veel steun nodig hebben en dat volwassenen hun eigen krachten vaak onderschatten (Van Dijk, 2011). Enerzijds zijn de competenties van deze verschillende leeftijdsgroepen complementair. Jongeren zijn dan de CTO, verantwoordelijk voor de knopjes, maar ze rekenen op de CEO, de volwassene, voor inhoudelijke en strategische sturing. Volwassenen zijn beter, maar nog zelf vaak niet goed genoeg. Zo samen op stap gaan, is een belangrijk element in de goede richting, maar in alle veranderingen is mediawijsheid opdoen voor iedereen een must.

[NOTEN]

1. Bert Smits is sociaal pedagoog en begeleidt als zelfstandig adviseur organisaties bij veranderprocessen. Hij doet dat onder meer vanuit de door hem opgerichte coöperatieve 'Levuur', gespecialiseerd in participatie en maatschappelijke transitieprocessen. Verder heeft hij zijn eigen adviesbureau en is hij als vrij onderzoeker verbonden aan Groep T Leuven Education College. Contactadres: Dorpsstraat

1, BE-3020 Winksele, tel. 0497/93 29 15, info@bertsmits.be, www.bertsmits.be.

Pedro De Bruyckere is pedagoog en onderzoeker aan de Arteveldehogeschool en werkt zijn PhD af aan de universiteit van Antwerpen. Hij is een internationaal veelgevraagd spreker over jongeren en onderwijs. Hij blogt dagelijks in het Nederlands op www.xyofenstein.be en wekelijks in het Engels op www.theeconomyofmeaning.com. E-mail: debruyckere@gmail.com.

2. 'Pro ana'-groepen zijn sites en online groepen waar mensen die lijden aan een eetstoornis elkaar vinden en informatie met elkaar delen. Bezoekers van Pro-ana-gerelateerde sites zitten vaak in een fase waarin ze nog niet geloven dat ze een ziekte hebben, maar dit uit vrije wil doen en als een levensstijl beschouwen.

[L I T E R A T U U R]

- Aguilera, A., & Muñoz, R. (2011). Text messaging as an adjunct to CBT in low-income populations: A usability and feasibility pilot study. *Professional Psychology: Research and Practice*, 42(6), 472-478.
- Bocklandt, P. (red.) (2011). *Niet alle smileys lachen – onlinehulp in eerstelijnszorgwerk*. Leuven: Acco.
- Boniell-Nissim, M., & Barak, A. (2011, December 12). The therapeutic value of adolescents' blogging about social-emotional difficulties. *Psychological Services. Advance online publication*. doi: 10.1037/a0026664.
- Boyd, D., Hargittai, E., Schultz, J., & Palfrey, J. (2011). Why parents help their children lie to Facebook about age: Unintended consequences of the 'Children's Online Privacy Protection Act'. *First Monday*, 16(11). Retrieved October 22, 2012, from <http://www.uic.edu/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/3850/3075>.
- Cohen, S. (2002). *Folk devils and moral panics: Creation of mods and rockers*. London: Routledge.
- Crawford, K. (2009). Following you: Disciplines of listening in social media. *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, 23(4), 525-535.
- De Bruyckere, P., & Smits, B. (2009). *Is het nu generatie X, Y of Einstein?* Mechelen: Wolters/Plantyn.

- De Bruyckere, P., & Smits, B. (2011). *De Jeugd is tegenwoordig*. Leuven: LannooCampus.
- Graffiti Jeugddienst vzw, Jeugdwerknet vzw, & MICT-IBBT/UGent. (2012, May 8). *Apestaartjaren 4* (Rep.). Retrieved October 22, 2012, from http://www.apestaartjaren.be/sites/default/files/onderzoeksrapport_apestaartjaren_4.pdf.
- Howard Jones, P. (2011, July). *The impact of digital technologies on human well-being*. (Rep.). Retrieved October 16, 2012, from Nominet Trust website: [http://www.nominettrust.org.uk/sites/default/files/NT %20SoA %20-%20The %20impact %20of %20digital %20technologies %20on %20human %20wellbeing.pdf](http://www.nominettrust.org.uk/sites/default/files/NT%20SoA%20-%20The%20impact%20of%20digital%20technologies%20on%20human%20wellbeing.pdf).
- Johnson, S. (2005). *Everything bad is good for you: How today's popular culture is actually making us smarter*. Grand Rapids: Riverhead Publishing.
- Kotikalapudi, R., Chellappan, S., Montgomery, F., Wunsch, D., & Lutzen, K. (2012). *Associating depressive symptoms in college students with Internet usage using real Internet data*. Manuscript in preparation. Missouri: Missouri University of Science and Technology. Retrieved October 22, 2012, from http://web.mst.edu/~chellaps/papers/12_tech-soc_kc-mwl.pdf.
- Kranzberg, M. (1986). Technology and history: 'Kranzberg's Laws'. *Technology and Culture*, 27(3), 544-560.
- Lilienfeld, S. O., & Bais, A. (2010). *De vijftig grootste misvattingen in de psychologie*. Amsterdam: Bakker.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Olafsson, K. (2011, September). EU Kids Online – Final Report (Rep.). Retrieved September 22, 2011, from [http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EUKidsII %20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIReports/Final %20report.pdf](http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EUKidsII%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIReports/Final%20report.pdf).
- Now It's Our Time. (2012, April 14). *Samen Doen, Samen Zijn* (Rep.). Retrieved April 14, 2012, from Now It's Our Time website: <http://www.nowitsourtime.nl/downloads/>.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives Digital Immigrants. Geraadpleegd op 7 november 2012 via [http://www.marcprensky.com/writing/Prensky %20-%20Digital %20Natives,%20Digital %20Immigrants %20-%20Part1.pdf](http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf).
- Rosen, L. D. (2012). *IDisorder: Understanding our obsession with technology and overcoming its hold on us*. New York: Palgrave Macmillan.
- Simons, M. (2012). *Onderwijs in een tijd van versnelling*. Lezing uitgesproken op 18 september 2012, Brussel.
- Steyaert, J. (2000). *Digitale vaardigheden. Geletterdheid in de informatiesamenleving*. Den Haag: Rathenau Instituut.
- Van Dijk, J. (2011, November 17). *De popularisering van het internet in Nederland. Trendrapport internetgebruik 2011*. Lezing gehouden op het ECP-EPN-congres 2011, Scheveningen.
- Watson, J. M., & Strayer, D. L. (2010). Super-taskers: Profiles in extraordinary multitasking ability. *Psychonomic Bulletin & Review*, 17(4), 479-485. doi: 10.3758/PBR.17.4.479.
- Willingham, D. T. (2009). *Why don't students like school? A cognitive scientist answers questions about how the mind works and what it means for the classroom*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.